

Paweł Wawszczak

główny specjalista w Biurze Rzecznika Ubezpieczonych

Opłaty likwidacyjne w umowach ubezpieczenia na życie powiązanych z UFG w świetle orzecznictwa SOKiK – część 4

W niniejszym artykule, który kontynuuje omawianie problematyki niedozwolonych postanowień umownych w umowach ubezpieczenia na życie powiązanych z UFG regulujących wysokość opłat likwidacyjnych, zostaną przedstawione klauzule wpisane do rejestru klauzul abuzywnych pod numerami 4631, 4632 i 4633.

Klauzula nr 4631

Sąd Okręgowy w Warszawie – Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów wyrokiem z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie sygn. akt XVII AmC 974/10 uznał za niedozwolone i zakazał stosowania przez Aegon Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie S.A. w obrocie z konsumentami postanowienia wzorca umowy o następującej treści:

„W razie odstąpienia od umowy Ubezpieczenia Towarzystwo zwraca Ubezpieczającemu Wartość Rachunku Ubezpieczającego, ustaloną według wyceny Jednostek Uczestnictwa najpóźniej z dziewiątego Dnia Wyceny po dniu zaakceptowania przez Towarzystwo oświadczenia o odstąpieniu od Umowy Ubezpieczenia, zwiększoną o pobranie opłaty, wskazane w § 18 ust. 1 pkt 1–6”.

Postanowienie to w dniu 14 maja 2013 r. zostało wpisane do rejestru klauzul abuzywnych pod nr 4631.

W ocenie Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów postanowienie to spełniało przesłanki klauzuli abuzywnej, o której mowa w [art. 385³ pkt 12 k.c.](#) Stosownie do treści tego przepisu w razie wątpliwości uważa się, że niedozwolonymi postanowieniami umownymi są te, które w szczególności wyłączają obowiązek zwrotu konsumentowi uiszczonej zapłaty za świadczenie niespełnione w całości lub części, jeżeli konsument zrezygnuje z zawarcia umowy lub jej wykonania. Zgodnie z zakwestionowanym postanowieniem w przypadku odstąpienia konsumenta od umowy ubezpieczenia zwracana była wyłącznie wartość rachunku oraz opłaty wskazane w o.w.u. Z brzmienia tej klauzuli wynikało zatem, że zwrotowi nie będzie

natomiast podlegać część opłaty za niewykorzystany okres ubezpieczenia. Stosownie zaś do treści [art. 813 § 1 zd. 2 k.c.](#) w przypadku wygaśnięcia stosunku ubezpieczenia przed upływem okresu, na jaki została zawarta umowa, ubezpieczającemu przysługuje zwrot składki za okres niewykorzystanej ochrony ubezpieczeniowej.

Składka ubezpieczeniowa jest elementem przedmiotowo istotnym umowy ubezpieczenia i korelatem świadczenia ubezpieczyciela. Przy ustaleniu wysokości składki podlegającej zwrotowi należy brać pod uwagę proporcjonalność świadczeń stron – składki i ochrony ubezpieczeniowej. Zarówno okres świadczenia ochrony ubezpieczeniowej, jak i składka są z natury swej podzielne. Należy więc uznać, że zwrot składki za okres niewykorzystanej ochrony ubezpieczeniowej musi być oparty na zasadzie proporcji. Co do zasady przy ustalaniu, czy ubezpieczającemu należy się zwrot składki za niewykorzystany okres ochrony ubezpieczeniowej, nie ma znaczenia przyczyna wygaśnięcia stosunku ubezpieczenia przed upływem okresu, na który została zawarta umowa. W szczególności nie jest istotne to, z czyjej inicjatywy umowa została rozwiązana lub też kto ponosi odpowiedzialność za okoliczności, których skutkiem jest wygaśnięcie stosunku ubezpieczenia. Tak więc w przypadku odstąpienia konsumenta od umowy powinna zostać mu zwrócona cała składka wpłacona z góry za okresy przypadające po rozwiązaniu umowy po potrąceniu składki za okres, w jakim ubezpieczyciel udzielał ochrony ubezpieczeniowej. Tymczasem na podstawie przedmiotowego postanowienia w przypadku odstąpienia konsumenta od umowy zwracane były uiszczone należności z tytułu ubezpieczenia oraz pobrane opłaty określone w o.w.u., z wyjątkiem opłat za niewykorzystany okres ubezpieczenia związanych z udzielaną ochroną ubezpieczeniową. SOKiK stanął na stanowisku, że takie uregulowanie stosunku prawnego pozostaje niewątpliwie w sprzeczności z zasadą ekwiwalentności świadczeń, powodując tym samym nierównomierne rozłożenie praw i obowiązków stron umowy ze szkodą dla konsumenta. W ocenie SOKiK ubezpieczyciel na podstawie przedmiotowego postanowienia w sposób dowolny zatrzymywał część opłat uiszczonych przez klienta w związku z jego rezygnacją z ochrony ubezpieczeniowej. W ten sposób ubezpieczyciel otrzymywał część świadczenia klienta, sam będąc zwolnionym od spełnienia własnego świadczenia.

Zdaniem SOKiK przedsiębiorca ma prawo do potrącenia poczynionych nakładów, jak również kompensaty poniesionych strat w przypadku rezygnacji konsumenta z usługi. Kwota podlegająca potrąceniu powinna jednak zostać ustalona w zakresie zbliżonym do rzeczywistej

straty poniesionej przez ubezpieczyciela, a także uwzględniać faktyczny okres ochrony ubezpieczeniowej. W związku z tym zwrotowi powinna podlegać część niewykorzystana po odliczeniu wyżej wymienionych kosztów. Ubezpieczyciel zaś nie wykazał, że ponosił straty lub że poniósł już nakłady w wysokości zbliżonej do wielkości wskazanych w kwestionowanym zapisie. Określone w kwestionowanym postanowieniu należności pozostawały w ocenie SOKiK w sprzeczności z unormowaniem powołanego przepisu [art. 813 k.c.](#) i prowadziły do przekonania, iż wysokość płaconej w tych warunkach przez konsumenta kwoty jest niewspółmierna i zbyt wygórowana w stosunku do poniesionych przez ubezpieczyciela nakładów i utraconych korzyści, jak również do faktycznie uzyskanej przez konsumenta ochrony ubezpieczeniowej. Postanowienie to zdaniem SOKiK mogło także w istocie powodować ograniczenie uprawnienia konsumenta do odstąpienia od umowy. W praktyce mogło bowiem dojść do sytuacji, w której konsumenci zrezygnują z przysługującego im uprawnienia do odstąpienia od umowy z obawy przed utratą uiszczonych dotąd należności na rzecz zakładu ubezpieczeń. Przedmiotowe postanowienie nie uwzględniało i nie zabezpieczało interesu konsumenta jako słabszej strony umowy, co nie znajdowało żadnego uzasadnienia i prowadziło do ukształtowania stosunku zobowiązaniowego w sposób nierównorzędny i rażąco niekorzystny dla konsumenta.

Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 4 kwietnia 2013 r. (sygn. akt VI ACa 1324/12) oddalił apelację pozwanego. W ocenie sądu odwoławczego sąd pierwszej instancji należycie określił niedozwolony charakter tego postanowienia umownego. Z zakwestionowanego postanowienia bez wątplenia wynikało, że zwrotowi nie będzie podlegać część opłaty za niewykorzystany okres ubezpieczenia. Argumentacja pozwanego, jakoby zapis ten nie wyłączał możliwości zwrotu części niewykorzystanej składki, lecz po prostu nie regulował tej kwestii, była całkowicie chybiona. Ogólne warunki umowy nie przewidywały zwrotu części składek w żadnym zapisie i w żadnym punkcie. Skoro więc w ogóle zwrotu tego nie przewidziano, a analizowany zapis stanowi podstawę do wyliczenia kwot należnych ubezpieczonemu po zakończeniu umowy, nie można zgodzić się z apelującym, że naruszono [art. 385³ pkt 12 k.c.](#) poprzez jego niewłaściwe zastosowanie, polegające na błędnej kwalifikacji postanowienia wzorca umowy uznanego za niedozwolone jako wypełniające dyspozycję tego przepisu i przyjęciu, że w razie odstąpienia od umowy ubezpieczenia zwrotowi na rzecz ubezpieczającego nie podlega część uiszczonych przez klienta opłat, co jest sprzeczne z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumenta.

Uregulowanie stosunku prawnego w sposób, w jaki uczynił to pozwany, pozostawało niewątpliwie w sprzeczności z zasadą ekwiwalentności świadczeń, powodując tym samym nierównomierne rozłożenie praw i obowiązków stron umowy ze szkodą dla konsumenta. Pozwany na podstawie przedmiotowego postanowienia w sposób dowolny zatrzymywał część opłat uiszczonych przez klienta w związku z jego rezygnacją z ochrony ubezpieczeniowej. W ten sposób pozwany otrzymywał część świadczenia klienta, sam będąc zwolnionym od spełnienia własnego świadczenia.

Klauzula nr 4632

Sąd Okręgowy w Warszawie – Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów wyrokiem z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie sygn. akt XVII AmC 974/10 uznał za niedozwolone i zakazał stosowania przez Aegon Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie S.A. w obrocie z konsumentami postanowienia wzorca umowy o następującej treści:

„Opłata likwidacyjna pobierana z Subkonta Składek regularnych, poprzez umorzenie Jednostek Uczestnictwa, przed Całkowitą Wypłatą, w razie wygaśnięcia Umowy Ubezpieczenia [...] oraz tej części Częściowej Wypłaty z Subkonta Składek regularnych, która powoduje, że Wartość Subkonta Składek Regularnych staje się niższa od kwoty odpowiadającej Statusowi Polisy Opłaconej przed wskazaną poniżej Rocznicą Polisy, w następującej wysokości:

- do dnia poprzedzającego 1. Rocznicę Polisy – 100,0%
- od 2. Rocznicy Polisy do dnia poprzedzającego 3. Rocznicę Polisy – 80,0%
- od 3. Rocznicy Polisy do dnia poprzedzającego 4. Rocznicę Polisy – 70,0%
- od 4. Rocznicy Polisy do dnia poprzedzającego 5. Rocznicę Polisy – 60,0%
- od 5. Rocznicy Polisy do dnia poprzedzającego 6. Rocznicę Polisy – 50,0%
- od 6. Rocznicy Polisy do dnia poprzedzającego 7. Rocznicę Polisy – 40,0%
- od 7. Rocznicy Polisy do dnia poprzedzającego 8. Rocznicę Polisy – 30,0%
- od 8. Rocznicy Polisy do dnia poprzedzającego 9. Rocznicę Polisy – 20,0%
- od 9. Rocznicy Polisy do dnia poprzedzającego 10. Rocznicę Polisy – 10,0%
- od 10. Rocznicy Polisy – 0%”.

Postanowienie to w dniu 14 maja 2013 r. zostało wpisane do rejestru klauzul abuzywnych pod nr 4632.

W ocenie Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów postanowienie to było niedozwolonym postanowieniem w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. SOKiK wskazał, że stosowane przez pozwanego ubezpieczyciela wzorce umowne nie zawierały definicji opłaty likwidacyjnej. Pozwany w odpowiedzi na pozew, jak również w toku postępowania sądowego, nie wskazał w sposób wyraźny, za które jego świadczenia pobierana była przedmiotowa opłata likwidacyjna, tłumacząc konieczność jej pobierania potrzebą zniwelowania ryzyka, jakie ponosi w związku z przedwczesnym zrywaniem przez konsumentów umów. Zdaniem SOKiK należało zatem wskazać, że opłata likwidacyjna pobierana była w razie rozwiązania umowy, a podstawę jej naliczenia stanowił stan rachunku podstawowego. Opłata ta była określona w sposób ryczałtowy. Z uwagi na fakt, że opłata likwidacyjna była stosowana czasowo, nie miała ona charakteru kary umownej. We wzorcu umownym brak było zapisu, który wskazywałby na funkcję kompensacyjną opłaty likwidacyjnej. Nazwa opłaty, a także zapisy stosowanych przez pozwanego wzorców umownych wydawały się wskazywać, że opłata ta stanowi świadczenie konsumenta, niebędące świadczeniem głównym, za bliżej nieokreślone czynności pozwanego. Przedmiotowy wzorzec umowny nie wskazywał, jakie świadczenia objęte zostały pobieraną opłatą likwidacyjną. Naruszało to bez wątpienia obowiązek rzetelnego i kompletnego informowania konsumentów o istotnych okolicznościach dotyczących jego praw i obowiązków w zakresie łączącego stosunku prawnego.

W ocenie SOKiK postanowienie umowne przewidujące obowiązek spełnienia przez konsumenta na rzecz oferenta świadczenia, bez określenia jego charakteru lub ewentualnego świadczenia wzajemnego, było sprzeczne z dobrymi obyczajami i rażąco naruszało interes konsumenta. W sposób nieusprawiedliwiony nakładało na konsumenta obowiązek płacenia opłaty likwidacyjnej bez możliwości określenia, jakie świadczenie wzajemne ze strony pozwanego mu się należy. Konsument nie miał zatem możliwości stwierdzenia, czy jego świadczenie było ekwiwalentne i uzasadnione. Godziło to w zasadę równowagi kontraktowej stron, uniemożliwiając konsumentowi ochronę jego praw. Pozwany dysponował natomiast prostym mechanizmem naliczania tej opłaty i fizycznego jej pobierania w drodze potrąceń.

W ocenie SOKiK tego rodzaju dysproporcja praw przekraczała określone przez ustawodawcę granice rzetelności kontraktowej twórcy wzorca w zakresie kształtowania praw i obowiązków konsumenta. Przedmiotowe postanowienie rażąco naruszało też interes konsumenta, który był obciążany opłatą niemającą odzwierciedlenia w przepisach prawa.

Jednocześnie dochodziło do ukształtowania obowiązków konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami oraz wykorzystania jego słabej pozycji w stosunku umownym. Okoliczności te uzasadniały twierdzenie, że zakwestionowane postanowienie nie uwzględniało i nie zabezpieczało interesu konsumenta jako słabszej strony umowy, co prowadziło do ukształtowania stosunku zobowiązaniowego w sposób nierównorzędny i rażąco niekorzystny dla konsumenta. Zakwestionowany zapis bezsprzecznie zatem w ocenie Sądu kształtował prawa i obowiązki konsumentów w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając ich interesy.

Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 4 kwietnia 2013 r. (sygn. akt VI ACa 1324/12) oddalił apelację pozwanego. W ocenie sądu odwoławczego sąd pierwszej instancji należycie określił niedozwolony charakter tego postanowienia umownego. SOKiK słusznie wskazał, że postanowienie to w sposób nieusprawiedliwiony nakładało na konsumenta obowiązek płacenia opłaty likwidacyjnej bez możliwości określenia, jakie świadczenie wzajemne ze strony pozwanego mu się należy. Konsument nie miał zatem możliwości stwierdzenia, czy jego świadczenie jest ekwiwalentne i uzasadnione. Umowa ubezpieczenia jest umową wzajemnie zobowiązującą, a zatem świadczenia stron winny być ekwiwalentne. W toku postępowania pozwana spółka nie wykazała w sposób wyraźny, za jakie jej świadczenia pobierana była opłata likwidacyjna, tłumacząc decyzję o jej pobieraniu koniecznością swoistej refundacji „utruty spodziewanych zysków”. Podnieść z całą mocą trzeba, że umowa zawarta przez strony nie zawiera zapisów kształtujących to świadczenie, niebędące świadczeniem głównym konsumenta, jako opłatę kompensacyjną. Zatem tłumaczenie i uzasadnianie tego świadczenia w zasadzie *post factum* na potrzeby postępowania sądowego nie mogło prowadzić do uznania tego zapisu wzorca umowy za precyzyjny, zgodny z dobrymi obyczajami i nienaruszający interesy konsumenta. Przedmiotowe postanowienie nie uwzględniało i nie zabezpieczało interesu konsumenta jako słabszej strony umowy, co prowadziło do ukształtowania stosunku zobowiązaniowego w sposób nierównorzędny i rażąco niekorzystny dla konsumenta. To, że ubezpieczyciel przewidział swoistą sankcję za rezygnację z kontynuowania umowy, nie powiązując wysokości tej sankcji z realnie poniesionymi wydatkami, powodowało ponadto, że trudno przypisać opłacie likwidacyjnej charakter odszkodowawczy. Wbrew twierdzeniom apelującego sąd pierwszej instancji nie dokonał oceny zgodności z dobrymi obyczajami postanowienia umowy bez uwzględnienia pełnej treści wzorca umowy. W żadnym z zapisów o.w.u. nie można

bowiem odnaleźć uzasadnienia i przyczyn, dla których usprawiedliwione byłoby pobieranie opłaty likwidacyjnej w wymaganej wysokości. Wysokość ta nie pozostawała w związku ani z ponoszonymi kosztami, ani z ryzykiem ekonomicznym, a w każdym razie nie zostało to w o.w.u. wskazane i wyjaśnione. Znaczna część kosztów funkcjonowania pozwanego oraz jego ryzyko są przecież pokrywane przez konsumenta w ramach szeregu innych opłat, jak opłata wstępna, opłata administracyjna itp.

Klauzula nr 4633

Sąd Okręgowy w Warszawie – Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów wyrokiem z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie sygn. akt XVII AmC 974/10 uznał za niedozwolone i zakazał stosowania przez Aegon Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie S.A. w obrocie z konsumentami postanowienia wzorca umowy o następującej treści:

„Opłata likwidacyjna jest pobierana w wysokości wskazanej w tabeli poniżej.

Indywidualny Rok Ubezpieczenia, w którym jest pobierana opłata likwidacyjna	Wysokość opłaty likwidacyjnej stanowiącej procent środków wypłacanych z Subkonta Składek Regularnych
1	100%
2	100%
3	80%
4	70%
5	60%
6	50%
7	40%
8	30%
9	20%
10	10%

Postanowienie to w dniu 14 maja 2013 r. zostało wpisane do rejestru klauzul abuzywnych pod nr 4633.

W ocenie Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów postanowienie to było niedozwolonym postanowieniem w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. Uzasadnienie abuzywności

postanowienia było tożsame z oceną SOKiK, która została wyrażona przy klauzuli abuzywnej nr 4632.

Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 4 kwietnia 2013 r. (sygn. akt VI ACa 1324/12) oddalił apelację pozwanego. W ocenie sądu odwoławczego sąd pierwszej instancji należy określić niedozwolony charakter tego postanowienia umownego. Stanowisko Sądu Apelacyjnego w Warszawie było tożsame jak w przypadku klauzuli nr 4632.